

א שטיקל שפת אמת
על הדף

מסכת עירובין

מדף

ב-ו

א שטיקל שפת אמת

על הדף

אל הקורא

כבר כמה וכמה שנים שחם לבי בקרבי, להתוודע ולהגלות, את גדלו וטובו של הספר הקדוש 'שפת אמת' על הש"ס, של רבינו הרה"ק שר התורה והחסידות ר' אריה ליב מגור זי"ע, שספרו על התורה כבר נתפשט בסוף העולם ועד סופו, לא רק אצל עדת החסידים, אלא אפילו אלו הרחוקים מדרך הבעל שם הקדוש, מתחממים לאורו הגדול מידי שבת בשבתו, ושואבים מדבריו הקדושים מלא חיזוק בתורה ויראת שמים, גם בגלתינו החשוך והמר.

אבל דא עקא, שבספרו על הש"ס, ששם הראה את גברתו ותקפתו וגדלתו בתורה לא זכה לעת עתה לאותו פרסום, משל הפרסום של ספרו על התורה ששם הראה את גברתו ותקפתו וגדלתו בחסידות, ותורה מונחת בקרן זוית, אשר על כן, גמרתו בלבי, להשתדל להביא אל בית המדרש, כל יום 'א שטיקל שפת אמת' על הדף שלומדים לפי מסגרת הדף היומי, וכולי האי ואולי, היה זה זכיתי, לדלתי לך חספא, ולשכחת מרגניתא טבא, הטמון בספר שפת אמת על הש"ס.

אין אני כדאי וראוי לכך לנתח ולפרש את דרך לימודו של השפת אמת, אבל בניגוד הלומדים שהיו בארץ פולין, שדרכם בלימוד התורה היה על דרך הפלפול, בהתפשטות לאורך ולרוחב בים התלמוד במפרשי וחדש חידושים בחריפות הפלפול, וכן היה דרך זקנו החי' הרי"ם. אך בדרך זה לא הלך רבינו השפת אמת, במקום להרחיב בחריפות הפלפולים, דבק ביושר הסברות ופשטות הפירושים, ובכח ההעמקה בכוונת הגמרא והראשונים היה מסיר את הקושיות כלא היו, מבלי לסור להרחיב בהבאת מקורות מסוגיות אחרות כדרך המפלפלים. אבל גם לאלו האוהבים את דרך הפולני, ודרך הפלפול, לא אפק חתנו הקדוש הגרי"מ בידרמן, ובסוגריים ובהערות, על הספר שפת אמת, נושא ונותן בדברי חותנו בחריפות ובבקיאות, ובכך זכינו גם לדרך הישירות של השפת אמת, וגם את דרך הלימוד הפלפול של גדולי פולין.

ולסמך לזה אמר פעם הלב שמחה מגור זי"ע, שבספר שפת אמת על הש"ס כמעט ואינו מביא את דברי זקנו החי' הרי"ם, למעט ממקומות בודדים, דלא כמו בשפת אמת על התורה, שבכל פרשה מביא כמה מפעמים מדברי תורתו.

דרכי בביאור דברי השפת אמת, להביא את המראה מקומות במלואם, וכן לבררם עד שידי כהה מגעת, וכן לא מנעתי להקשות לסתור ולברר את דברי רבינו, ולהשוות לספרים אחרים, הנו"נ בדברי רבינו, הגם שאין אני כדאי להיות עפר תחת רגליו הקדושים, אבל שבירי בצדי, דבניגוד לספרו על התורה שמלא וגדוש בדברי חסידות ומאמרי זהר ודברי קבלה על דרך הבעש"ט, וכמעט שלא הראה שם גדלתו בתורה, דרכו בספרו על הש"ס ממש להיפך, לא להראות גדלתו בדברי חסידות ונסתרות, וכמו שכתב כמה פעמים בספרו 'שאיין לי עסק בנסתרות' [על ברכות דף ג' א' ד"ה שם בגמ' בכל, וסוכה דף לד ב' ד"ה בא"ד ודבר תימה]. הרי בזה יש לנו הכלל דתורה הוא וללמוד אני צריך, ומצינו בכמה וכמה גדולי הלומדים החסידים שהסתופפו בצל רבותיהם, שחרדו לכל דבר שהוציא רבותיהם מפיו, אבל כשהגיע ללימוד התורה בדרך נגלה, לא מנעם כלל מלהקשות ולסתור את דברי רבותיהם, ואחד מהם שיש לי עכשיו בזכרון הוא הגה"ק החלקת יואב זצ"ל עם רבו האבני נזר זי"ע וכהנה וכהנה, וזה בא ללמד על הכלל כולו.

ורק לציין ששינוי את הFONT בין גוף דברי רבינו, למה שכתב חתן רבינו הגרי"מ בידרמן זצ"ל, כדי להקל אל הקורא.

ואסיים בב' הקדמות שכתבו בניו וחתניו של שפת אמת, אחד על סדר קדשים, שזה יצא לאור לראשונה, וב' על סדר מועד.

הקדמה על סדר קדשים

היות נשאר מאמ"ו זצ"ל חידושים על ש"ס וארבע שו"ע, דרכו בקודש היה לחדש בכל יום בלימודו כאשר נמצא כן בספרי קודש, ויהיה גם הערה קלה כמ"ש משכח רב רבי שקיל משכח זוטרי שקיל לחביבות התורה, ולא היה רגיל לעיין ולחפש בספרים, מפוזרים ומפורדים היו הכתבים בהרבה מהדורות, ובטרם עלה בידינו לסדר אותם כראוי באופן שיהיו ראויים להפיצם ע"פ תבל. הגיעו ימי בהלות ופזור אשר סבבנו ובאותם הימים נגנבו כמה מכתבי קודש ויש שנשאר לנו העתקה מאותם שנגנבו זאת האליצונו להוציא לאור מחידושי למען לא יבוזו זרים יגיעו. והקדמנו להדפיס סדר

קדשים, יען כי בסדר קדשים למד עמנו בסוף שנותיו, גם כמ"ש הרבי זצ"ל מלובלין, בהסכמתו לספר צאן קדשים גודל תשוקתו לחבר ספר על סדר קדשים כדי שילמדו העולם בזה הסדר לחבר תורה ועבודה כמאחז"ל העוסק בתורת עולה כו'.

נקוה להוציא לאור בקרב הימים גם יתר החידושים ונבקש לכל אשר נמצא בידו כתי"ק מאמ"ו זצ"ל או העתקה מכת"ק להמציאם לנו במקודם.

בני וחתני הרה"ק המחבר זצלה"ה.

ב"ה

למלאות רצון המתאווים ליהנות מזיו תורתו של כ"ק מו"ח זצ"ל, וחפצים להגות בדבריו הנכתבים בקדושה ובטהרה, לאמתה של תורה. הואלתי לסדר את הכתבים על כמה מסכתות הכתובים בכמה מהודורות עם החידושים על המשניות למען ירוץ הקורא בהם, הכל לקטתי ואספתי ובסדר נכון וראוי כ"א על מקומו הצבתי. אולם את ידי משכתי מלגרוע ולחסר את הדברים הנמצאים בספרי המחברים הקודמים, ואפ"ל הנמצא בספרי הראשונים, וכ"ש להוסיף ולהרחיב הדברים בפלפולים שונים, כי מה לתבן את הבר, אכן במקומות אשר ראיתי כי לא אצא ידי חובתי להניחם כמו שהם כתובים בקיצור ובלי ראי', ביאור ופ"ל הדברים וגם סעד וראי' לפעמים הוספתי, ובשני חצאי מרובע אותם רשמתי, גם במקומות התמוהים בהשקפה ראשונה הרהבתי עוז בנפשי לתרץ ולישב אותם בהג"ה מיוחדת כפי השגתי. וע"ד המהר"ם פאדובה אשר כתב בהקדמתו עמ"ש תשובותיו בתוך שו"ת חו"ז מהר"י מינץ סמכתי, אקוה כי יהיה לרצון ולנ"ר לרבינו המחבר זצלה"ה וזכותו יעמוד לי וליו"ח שי' להיות עובדי ה' והוגים בתורה בתוך הרחבה.

יעקב מאיר

בהגר"ב ז"ל בידערמאן חתן המחבר זצ"ל

הקדמה לסדר מועד

בעזה"י

כאשר הודענו כבר בהקדמת שפת אמת סדר קדשים הננו מדפיסים והולכים ח"ל אמ"ו זצ"ל כסדר הש"ס, ועתה נגמור על קצת סדר מועד וליקוט מס' זרעים, וזאת צריכים אנו למודעי כי חלק חשוב מחיבור זה במס' שבת יש מה שלא כתב אמ"ו ז"ל בעצמו, רק אנחנו בניו וחתניו כתבנו עברו בפקודתו, אשר שמענו מפיו ז"ל בלמדנו לפניו בכל יום שיעורין כסדרן והיו מונחים אצלו ותיקן והוסיף וגרע באיזה מהם.

בני וחתני הרה"ק המחבר זצלה"ה

כאשר דברי כ"ק מו"ח זצ"ל כתובים בקיצור. ומפני זה רבים מתקשים להבין דבריו בספר שפ"א על סדר קדשים, לכן ראיתי כעת בחיבור זה ע"ס מועד להרחיב הדברים למען ירוץ הקורא בהם גם לבאר כוונתו בהוספת נופך משלי, ובשני חצאי מרובע אותם רשמתי, אך במקומות התמוהים בהשקפה ראשונה בהג"ה מיוחדת ביארתי. ואקוה לתועלת להקל על המעיין.

יעקב מאיר

בהגר"ב ז"ל חתן המחבר

א שטיקל שפת אמת

על הדף

מסכת עירובין - דף ב

בתוס' ד"ה מבוי הקשה מהר"י מאורליני"ש דהו"ל לאשמעינן הכשר מבוי ברישא כו'.¹
ואפשר לומר, דסמכו התנא להא דמסיים סוף שבת (קנז, א), דמודדין וקושרין בשבת לצורך מצוה כו',² א"כ אפשר נמי
דרשאי בשבת למעט הקורה, כיון דאינו אלא משום היכרא, מותר שפיר לצורך מצוה [והכא נמי הוי צורך מצוה כדי שלא
יבוא לידי מכשול, כמו שכתב המרדכי לקמן פרק הדר (דף סח, א' רמז תקטו) דמהאי טעמא מצוה לערב עירובי חצירות,³ וכן פסק
בשו"ע (סי' שס"ו סעי' י"ג) ע"ש⁴, והוא הדין במבוי הוי מצוה לעשות לחי או קורה], משא"כ משנה דהכשר מבוי (דף יא, ב) דמיירי
נמי בלחי דהוי משום מחיצה אסור בשבת, ואפילו אי לכתחילה בכל גווני אסור מכל מקום כדיעבד כשרואה בשבת שגבוה
יותר מכ' יש לומר דשרי למעט הקורה כנ"ל⁵. [כמ"ש המג"א (סי' שכ"ג ס"ק י"ד) ובפמ"ג שם (אשל אברהם ס"ק י"ד) דתיקון שאינו
אלא משום חומרא מותר לעשות בשבת⁶, אך זה אינו אלא לפי התוס' (ד"ה סוכה) דהא דפרכינן בגמ' מ"ש כו' וגבי מבוי כו' לא
פריך אמבוי אלא אסוכה דליתני תקנתא, כמו שכתב במהר"ם משום דהוי לישנא מעליא, עיי"ש⁷, אבל לפי רש"י (ד"ה דתני תקנתא)
דפרכינן דליתני במבוי פסולה אי אפשר לומר כנ"ל, דכיון דאתי להשמיענו דשרי למעט בשבת ע"כ צריך למיתני ימעט⁸]:

¹ לשון התוס': הקשה מהר"י מאורליני"ש דהוה ליה לאשמעינן הכשר מבוי ברישא שהוא בלחי וקורה [משנה לקמן דף יא] ואם הניח למעלה מעשרים
ימעט? ותיירץ דתנא ניחא ליה להתחיל בהאי לישנא כמו שמתחלת מתניתין דסוכה.
² במשנה שם: ופוקקין את המאור, ומוודין את המטלית, ומוודין את המקוה. ומעשה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית, שפקקו את המאור
בטפיה, וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו. ומדבריהם למדנו, שפוקקין ומוודין וקושרין בשבת. ועי' שם בתוס' בדף קכו ב'
ד"ה ומדבריהם המפרש דמשום מצוה שריא.
³ הגמרא שם (דף סז, ב) מספרת על ההוא ינוקא שהיה גר בחצרו של רבה ואביו שהיו צריכים למולו, שנשפכו בשבת המים חמים שהוכנו לו מבעוד יום,
שהיו שם דין ודברים בין רבה ואביו, איך להביא מים חמים להתינוק. ומקשה הגמרא שם (דף סח, א) אמר ליה רבה בר רב חנן לאביו: מבואה דאית ביה
תרי גברי רברבי כרבנן לא ליהוי ביה לא עירוב ולא שיתוף? וכתב המרדכי על זה: משמע מכאן דמצוה לערב וטעמא רבה איכא דלא ליתו לידי איסורא
לאפוקי ולעיולי מבתיים לחצרות. ובגליוני הש"ס להגאון ר' יוסף ענגיל, מביא ראי' נפלאה שמצוה לערב מתוספתא במסכתין פרק ב' הל' ח' וז"ל: אמר
ר' מאיר לא נמנעו בנות ישראל מלשלח עירוביהן ביד בניהן וביד בנותיהן הקטנים כדי לחנכן במצות.
⁴ וכן כתב הטור והב"י בס"י שצ"ה.
⁵ בספר ישמח יהודה כאן, כתב לפרש בדרך נאות, דלפי זה מיושב היטב מה שעמדו המפרשים [עי' ריטב"א, מרומי השדה], על דברי רש"י ד"ה ימעט,
שמפרש: 'ישפיל', ולכאורה קשה למה נקטה רש"י רק הציוור של 'ישפיל', הא יש גם הציוור להגביה הקרקע. אבל לפי דברי רבינו מתורץ שפיר, כיון
דנקט ימעט לאשמעינן דגם בשבת אפשר לימעט, ע"כ דוקא להשפיל הקורה מותר, אבל לא להגביה הקרקע. וראוי לציין, שלפי מה שכתב חתן
המחבר הגר"מ בהמשך שכל חידושו של השפת אמת לא אתי שפיר לפי רש"י, אי אפשר לפרש כן. עיין לקמן.
⁶ יש לעיין קצת למה נקראת רק 'חומרא' למעט הקורה מכ' אמה, הא הוה דין גמור מדרבנן, שצריכין קורה למטה מכ'.
⁷ כוונתו למה שפירוש המהר"ם שיטת רש"י ותוס' בסוגיא וז"ל: דלפרש"י לישנא דימעט שייך למיתני בכל מילי בין בדאורייתא בין בדרבנן אלא דלשון
פסול ניחא ליה למיתני טפי רק שכאן לא שייך למיתני לשון פסול לכך תני לשון ימעט אבל לפי התוס' הוי הסברא איפכא דלשון ימעט ניחא ליה
למיתני טפי דהוי לישנא מעליא טפי מלשון פסול כדאשכחן בפסחים שעקם הכתוב כמה אותיות שלא להוציא דבר מגונה מפיו אלא דגבי סוכה א"א
ליה למיתני ימעט דהוי משמע חומרא בעלמא ואתי למטעי.
⁸ ובנותן טעם לשבח להביא כאן, מה שכתב הלשון הזהב [ועי' בספר לשון הזהב מהר"ק ר' זאב וואלף אב"ד לזענסק, תלמיד חבר של הרבי ר' אלימלך
זי"ע שכינה ברבנות בליזענסק ביחד עם הרבי ר' אלימלך זי"ע. נפטר בן קי"ג לחייו, ראוי להביא כאן מה שאמר רבינו השפת אמת בהסכמה שכתב גיסו
הרה"ק ר' פנחס מנחם מפילץ זי"ע וז"ל: מרן גיסי שליט"א אמר שהספר אשר ביד מוכ"ז אינו צריך הסכמה, כי המחבר נתן הסכמה על הספר הקדוש
נועם אלימלך אשר האיר עיני גולה, והמחבר היה רב בעירו]. בהדרן בסוף מס' שבת לחבר סוף מס' שבת לתחילת מס' עירובין, שדרך באותו דרך של
רבינו, כעין שני נביאים שנתבאו בסגנון אחד. וזה לשונו: בדרך אחר נראה לי לפרש הגמרא דאמר סוכה דאורייתא תני פסולה וכו', על פי מה שכתבו
התוס' בשבת בשמעתתא דפקק החלון, דהיכא דתיקון הוא מתיר איסור דאורייתא הוי עשיות אהל אף במן הצד ולא בגג ואסור לעשותה בשבת ויום
טוב, אבל היכא שאינו מתקן בו איסור דאורייתא שרי לעשותה בשבת ויום טוב. ואם כן יש לומר דלהכי תני ימעט דקא משמע לן דשרי למעט בשבת, ולהכי
קאמר במבוי דרבנן דמדאורייתא ג' מחיצות ודאי שרי, לכך תני ימעט, אבל סוכה אף על פי שאינו עושה אהל שכבר הוא אסור למעט ביום טוב, שהוא
תיקון דאורייתא. אבל קשה האין שרי למעט הקורה בשבת, הא אפשר למעט מערב שבת, וכמו שבעי למימר בשאלת נדרים אף דמטיק שם דשרי אף
בשהיה לו פנאי בערב שבת משום דשם יש לומר שעדיין לא היה לו פתח או לא נחרט אתמול או לא נזדקק לו חכם מהשאין כן הכא, אבל בתר דתני
סוף שבת מדבריהם למדנו שמודדין בשבת מדידה של מצוה שהוא דין, עיי"ש, משכחת לה שפיר שלא היו יודעין בערב שבת שהוא למעלה מכ' אמה,
ונזדמן שמדדו בשבת, והוא למעלה מכ' אמה, שפיר תני ימעט להורות דאף בשבת ימעט. ודו"ק.

א שטיקל שפת אמת

על הדף

מסכת עירובין - דף ג

שם בגמ' לרבנן קורה טעמא מאי משום היכרא.

ע"י בס' תורת חיים (ד"ה לרבנן) שהשיג על מה שכתב הרבינו יהונתן דלר' יהודה קורה משום מחיצה¹. דאם כן קשה בסמוך דאמרינן אי אשמעינן בסוכה, הוה אמינא דבמבוי גם ר' יהודה מודה, כיון דלהילוך עבידא. והלא טעמא דר' יהודה אינו משום היכרא כלל². ודבריו תמוהין דאדרבה אי לא הוה פליג ר' יהודה הכי נמי במבוי הוה אמינא דגם לר' יהודה הוה משום היכרא³. אבל טפי הו"ל להקשות על פירכת הגמרא איפלוגי בתרתי למה לי הא הכא טעם אחרנא היא [וכן הקשה בתוס' רעק"א במשניות על דברי הרע"ב⁴ שפירש גם כן טעמא דר' יהודה כמו מפרש הרבינו יהונתן, עיי"ש]. ועל כרחק צריך לומר לפירוש הרבינו יהונתן כוונת המקשן הכא, דלמה לי לר' יהודה לחלוק הכא משום דסבירא ליה קורה משום מחיצה, תיפוק ליה אפי' הוה טעמא משום היכרא הוה כשר כדסבירא ליה התם בסוכה. ועל זה תירוץ דהכא דלהילוך עביד יש לומר דגם לר' יהודה פסול דלא שלטא ביה עינא, קמ"ל דכשר משום דלא סבירא ליה טעמא דהיכרא אלא משום מחיצה:

¹ דברי רבינו יהונתן על הר"ף על המשנה ד"ה מבוי, וז"ל: מבוי מלשון [שופטים א] מבוא העיר. והוא החלל המוקף ג' מחיצות ואין בו כותל רביעי, ומדאורייתא רה"י גמורה היא, אבל חכמים חששו, כיון שראשו אחד פתוח לרשות הרבים או לכרמלית דילמא אתי למיטעי ולמשרי רה"ר גמורה, אי נמי כי היכי דלא ליתו לטלטולי מרשות הרבים לתוכו, דכיון שנפרץ במילואו לרשות הרבים ושוה הוא לרה"ר אמרי דין רה"ר יש לו. לפיכך הצריכו לעשות היכרא לבני רה"ר ולבני רשות היחיד שלא יטלטלו מזה לזה, ותקנו להניח קורה רחבה טפח על כותל המבוי ההודיע ששתי רשויות הן, וקים להו לרבנן דעד עשרים אמה שלטא ביה עינא, לפיכך אמרו שאם המבוי גבוה עשרים אמה לבד כלומר החלל שיש מן הקרקע עד הקורה כשר המבוי. ואם יש לחלל כ' אמה ומשהו צריך להמעיט גבהו ולהעמידו על עשרים, דיותר מזה לא שלטא ביה עינא. ור' יהודה פליג ואמר, דאינו צריך למעט, דסבירא ליה לאו לשום היכרא בעלמא הותקנה קורה אלא לשם מחיצה, דאמר' פי תקרה הפנימי יורד וסותם, וכיון דהכי הוא שאין רגל הנכנסת והיוצאת תחתיה יכולה לבטל המחיצה מה לי תוך כ' מה לי למעלה מעשרים הכל דין אחד וא"צ למעט. ואזיל רבי יהודה לטעמיה דאמר בפרק כל גגות העיר (דף צה א). ועוד אמר רבי יהודה מערבין במבוי המפולש וחכמים אוסרים. דס"ל דאף ע"פ שהוא מפולש מערבין ומטלטלין בתוכו, כיון דיש לו קורה לשני ראשיו דאמרינן פי תקרה יורד וסותם ויש לו ד' מחיצות ורגלי הנכנסים והיוצאים תחתיהן [דף כב סוף ע"ב] אין מבטלין מחיצה. ורבנן סבירא להו דקורה משום היכרא ולא משום מחיצה, ובעינן שלש מחיצות ולחי או קורה לרביעית להיכר, וכיון שהוא מפולש ואין לו אלא שתי מחיצות אפי' יעשה לו לחי שהוא משום מחיצה אתו רגלי הנכנסים והיוצאים [שם] ומבטלי המחיצה. מה שכתב הרבינו יהונתן בתחילת דבריו: אי נמי כי היכי דלא ליתו לטלטולי מרשות הרבים לתוכו כו', ע"י מה שהוקשה רבינו עליו בדף ב' א' ד"ה במשנה. ואכמ"ל.

² ז"ל התורת חיים: ורבינו יהונתן כתב, דרבי יהודה אית ליה דטעמא דקורה לאו משום היכרא הוא אלא משום מחיצה, דאמר' פי תקרה יורד וסותם. ותימה דא"כ מאי קאמר בסמוך דאי אשמעינן גבי סוכה בהא קאמר רבי יהודה כו' אבל מבוי דלהילוך עביד אימא מודה להו לרבנן, והא טעמא דר"י משום מחיצה הוא ולא משום היכרא.

³ במלא הרועים אות קוף במערכת 'קורה משום מחיצה או משום היכר [מהגה"ק ר יעקב צבי יאליש ז"ע אב"ד דינוב, תלמיד של הרבי מלובלין ז"ע, שהראה את גדלותו בתורה בספרו מלא הרועים, ג"ח על כללי הש"ס, וכן חיבר עוד כמה ספרים ע"ד קבלה ורמז, וראוי להביא כאן מה שכתב הגאון ר' שמעון סופר זצ"ל בהסכמתו על ספרו קהלת יעקב: 'כל הרואה ישתומם כי יודה כי לית דין בר נש, דמות דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד'.] שהוקשה כקושיית התורת חיים, וכפי שהוא מבאר הקושיא, נפלה תמיהת רבינו, וז"ל אחר שהביא דברי רבינו יהונתן: ואני תמה דבעירובין שם דף ג' א' דפריקי לרב נחמן בר יצחק דמפרש טעמא דרבנן דפסלי למעלה מכ' משום היכר פריך לרבנן אי ס"ל הא דרבה דטעמיה דסוכה גם כן משום היכר אפלוגי תרת זימני למה לי ועביד שם צריכותא, יע"ש, ואם נאמר דטעמיה דר' יהודה משום מחיצה אם כן מצריך צריכא דאי אשמעי' הך דעירובין הוה אמינא בהא הוא דמכשיר ר' יהודה משום דס"ל קורה משום מחיצה, אבל בסוכה דכתיב למען ידעו מודה לרבנן דלמעלה מכ' לא שלטא בה עינא, ואי אשמעינן הך דסוכה, הוה אמינא דבהא מכשיר ר' יהודה דס"ל אף למעלה מכ' איכא היכרא אבל במבוי דטעמיה משום מחיצה הו"א דיליך מפתחו של היכל דעד כ' הוא דעקרי פתח למעלה מכ' לא אקרי פתח אלא על כרחק גם הכא טעמיה דר' יהודה משום היכרא. ע"כ. עיי"ש עוד שמאריך.

⁴ וז"ל שם על הרע"ב: ותמהני, דלכאורה משמע בסוגיית דטעמא דר' יהודה דסבירא ליה דלמעלה בכ' גם כן שלטא ביה עינא, דהא בסוגין דף ג' ע"א אמרינן דלרבה דסבירא ליה דבסוכה למעלה מכ' דפסול משום דלא שלטא ביה עינא, הא דפליגי תנא קמא ור' יהודה בתרתי בסוכה ובמבוי. דאי אשמעינן גבי סוכה וכו', עכ"פ משמע דטעמא דר' יהודה הכא משום דשלטא ביה עינא כמו בסוכה לרבה. גם בסוגיא דף י"ב ע"ב פריקינן לרבה ורבא דס"ל דקורה משום היכר מברייתא דס"ל לר' יהודה שני בתים בשני צידי רה"ר דעושה קורה מכאן וקורה מכאן, ומשני דר' יהודה סבר ב' מחיצות דאורייתא. הרי מבואר דהש"ס מסיק דגם לר"י קורה משום היכר. ובכל הסוגיא לא מצאנו בזה פלוגתא דתנאי אם קורה משום היכר או לא וצ"ע. וכן הוקשה בספר גאון יעקב לעיל דף ב' א' ד"ה וכן הא, ועיי"ש שמביא דבירושלמי מבואר כדעת רבינו יהונתן, וז"ל הירושלמי שם: אמר ר' אבין, ר' יודה כדעתיה [לשיטתיה] תמן ורבנן כדעתיהון [לשיטתם], דתנינן תמן [דף צה א'] וכן גשרים המפולשין, מטלטלין תחתיהן בשבת דברי ר' יודה, וחכמים אוסרים. היך מה דתימר תמן [-] כמו שאתה אומר שם], את רואה את המלתירה [קורה] כולו יורדת וסותמת [ונעשית ממחיצה], אוף הכא [אף כאן], את רואה את התיקרה כולה יורדת וסותמת [ואפילו גבוה מעשרים אמה]. וכן הוקשה בקרני ראם, על רבינו יהונתן שם.

א שטיקל שפת אמת

על הדף

מסכת עירובין - דף ד

שם בגמ' כל הפסוק לשיעורין נאמר חטה חטה המנוגע שיעורה כו' (ד, א).
וברש"י שם: לשיעורין נאמר: הפסוק מדנר נשנחה של ארץ ישראל, שאפילו נדנרי תורה נריכין לשער נפירוטה איסורין שנמורה.

לפי זה אפ"ל דהשיעור הוא רק לפי חטה ושיעורה שבארץ ישראל, כיון דלשבה הארץ נאמר דמשערין בפירות איסורין שבתורה, וגם פירות דארץ ישראל קלים לאכול¹, לכן משערין בחטה שבארץ ישראל². [אכן למסקנת הגמ' דהלכתא ניהו וקרא אסמכתא הוא לא אמרינן הכי כדמשמע מסתימת הפוסקים לענין שיעור כזית³, וכן משמע בכלים (פי"ז) ע"ש⁴]:

(שפת אמת מסכת סוכה דף ה ב')

שם בגמ' רמזין כו' כל' בעלי בתים שיעורין ברימונים (ד, ב).
פי' רש"י (ד"ה גרוגרת, בא"ד בעל הבית חס) אבל כלי אומן העומד לימכר טהור בנקב קטן. ויתכן סברא זו, בכלי שקיבלה טומאה⁵, שעל ידי שבר קטן ניטל שם הראשון שהיתה עומדת לימכר, אבל שלא תקבל טומאה מכאן ולהבא צריך עיון הטעם, דאטו אומן לא יכניסנה לביתו לרימונים [אם נעשה בה נקב ואינה עומדת לימכר] וצ"ע לדינא⁶.
וגם הרמב"ם (פ"ו מה' כלים הלכה א) סתם הדין בכלי בעלי בתים הן לצאת מידי טומאה הן שלא יקבל טומאה ובאומן לא ביאר הדין⁷, [אכן בפ"י רש"י בסוכה (ו א') משמע דאפי' שלא לקבל טומאה שיעורו בנקב קטן⁸]:

¹ כן הוא בספרי דברים פרשת עקב פיסקא לז הרי הוא אומר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים, (ירמיה ג"ט) מה צבי זה קל לאכל מכל בהמה וחיה כן פירות ארץ ישראל קלים לאכל מכל הארצות.. ולזה רמזו הפייטן בקניות לתשעה באב בקינה לז, ציון קחי כל צרי גלעד, וכתב שם באמצע: כל תענוגים בבוא בוטרך, 'לא קהתה השן'.

² וכ"כ הרש"ש בסוכה על תוס' ד"ה גפן, שמביא פירוש רש"י כאן רביעית יין נזיר לחייבו מלקות, והוקשה הרש"י על רש"י ז"ל: ולי קשה על פי' זה ... דמאי שבחא דא"י בזה, הכי אם שתה יין דחול' אינו חייב, דבשלמא אינך י"ל דדוקא בפירות דא"י משערין עי' פי"ז דכלים (ולכן נ"ל דלקמן גרסינן ארץ שכל שיעורים כזיתיה כו') **וחטה נמי י"ל דשל א"י מוטעמת ביותר ושהיית אכילתה מועטת.** ע"כ. ועי' בשו"ת חתם סופר או"ח סי' קפ"א. ועי' אריכות גדולה בספר שיעורי תורה [להגרא"ח נאה] שער ד'.

³ עי' בספר שיעורין של תורה [מהגאון הסטייפלר זצ"ל] פרק י' אות ה' שכתב: וראיתי לספר א', שרוצה להוכיח דצריך לשער דוקא בפירות ארץ ישראל מהא דאמר ר' חנין כל הפסוק זה דארץ חטה ושיעורה לשיעורין נאמר בריש עירובין ובריש סוכה, ופירש"י ז"ל בסוכה דף ה' ב' הפסוק מדבר בשבחה של א"י שאפילו בדברי תורה צריכין לשער בפירותי איסורין שבתורה, עכ"ל, הרי דצריכין דוקא לשער בשל ארץ ישראל. ובאמת אינה ראייה כלל שאין כוונת רש"י ז"ל שצריכין דוקא ככמות וגודל של פירות א"י, אל שצריכין דוקא אותן מינים שמצויין בה בא"י, שאפילו לדיני תורה זקוקים לארץ כזו המצויים בה פירות הללו שנצרכים לשיעורין, מלבד שבחה במובן פשוטו של מקרא שמצויין בה אותן פירות הנצרכים לכל אדם ביותר. וכמו שבח של א"י במובן הפשוט שיש בה פירות הללו אינו לפוקי שבשאר ארצות אינם נמצאים אלא להודיע שבחה של א"י שלא תחסר כל בה ה"נ בשבחה של א"י לענין שיעורין היינו שלא תחסר כל מה הנצרך לדיני התורה לשיעורין, והדברים מפורשים היטב יותר ברש"י ז"ל ברכות דף מא, שכתב שם בד"ה ופליגא, וז"ל שבחה של ארץ ישראל שיש בה פירות ששיעורי תורה ניתלין בהן עכ"ל, הרי דזהו שבחה שנמצאים בה פירות הנצרכים לשיעורין ולא שמוכרחים לשער דוקא ככמות וכגודל של אותן פירות והדברים פשוטים וברורים כמשנ"ת. עכ"ל. ועי' מה שכתבי ליישוב בהערה הבאה.

⁴ כוונתו על המשניות שם, הרמון שאמרו, כגרוגרת שאמרו כו', הרי שהמשנה אינו מתחשב עם גודל פירות ארץ ישראל דוקא. ולי הקטן עלתה במחשבה לתרץ, דודאי גם רבינו לא כיון על הפירות שמשערין בהשיעור שלהם, וכוונתו רק על השיעור של 'חטה' שבזה משערין מחטה שבארץ ישראל, [כך נראה קצת מלשונו, הגם שנקט מתחילה גם שיעורה], והטעם שכמו שראינו שהתורה הקפידה על פת של חטה, וכשהוא מיסב, ובלפתן כיון שדוקא אז נאכלת מהר משעורה, כמו כן הקפידה התורה על פרט שיהיה חטה שבארץ ישראל שהם 'קלים' לאכילה. ודו"ק.

⁵ ולטהרו מטמאותו.

⁶ אפשר ליישב קצת על פי חידושו הגדולה של החסדי דוד על התוספתא (כלים פ"ו הי"ב) דמדדייק בדברי רש"י כאן דאפילו בכלי בעלי בתים כל מאי דמקבלי טומאה הוא דוקא אם הצניעו בעל הבית לרימונים, אבל אם לא הצניעו טהור, כשניקב בכזית. עיי"ש באריכות. ולפי"ז, מבוארת היטב דבאומן כיון הצניעו כלי זה למכירה, אפילו שיש באפשריות להשתמש בזה בביתו, מכל מקום לא מקבלי טומאה. ודו"ק.

⁷ עיי' מה שכתב ליישב במשנה אחרונה כלים רפ"ז ד"ה כלים בעל הבית.

⁸ מלשונו שכתב: דעד שניקב כמוציא רמון שם כלי עליו, ומקבל טומאה, לפי שבעל הבית חס על כליו, וכשהוא מוציא זיתים הוא משתמש בו רמונים, אבל כלי אומן שעומד לימכר, טהור בנקב כל שהוא. ע"כ. בשונה מה שכתב רש"י כאן **אם נטמא וניקב.**

א שטיקל שפת אמת

על הדף

מסכת עירובין - דף ה

ברש"י ד"ה ומ"ד ארבעה כו'. למחילה שאינה ראוי לדי' לאו מחילה היא כו' וצגוזטרלות כו'.¹ (דף ה א')

צריך עיון דהא הכא הוי שפיר מחיצה לכל המבוי, ומה בכך דלהלן מטפח אינו מיעוט כיון דבמקום המחיצה אמרינן פי תקרה יורד וסותם, דבשלמא התם בגוזטרלות שם כל החלל שהמחיצות מקיפין אותו אינו מקום ד' אבל הכא המחיצה מקיף כל המבוי.

וגם צ"ע [מ"ש רש"י דאמרו רבנן דבטפי מעשרים וכו'] דהיכן מצינו דביותר מעשרים לא נימא פי תקרה יורד וסותם, ויותר הו"ל לפרש, דס"ל השתא כרב לעיל, דילפינן מהיכל דלאו פתח הוא ביותר מעשרים, ונימא נמי דפתח שאינו לדי' לאו פתח הוא.²

ואפשר לולי פירש"י יש לפרש איפכא, דלמאן דאמר משום היכר, משהו היכר לא מהני משום דס"ל דהיכר דלמטה אינו כלמעלה אבל מאן דאמר משום מחיצה מהני מיעוט דמקום מחיצה לבד.³

¹ בגמרא, מובא מחלוקת בדין במבוי שהוא גבוה מעשרים אמה, דתני במתניי' ימעט, ואחד מהדרכים שאפשר למעט החלל של עשרים אמה הוא, על ידי הגבהת קרקע המבוי כך שיתמעט החלל שמתחת לקורה עד הקרקע לפחות מעשרים אמה, ונחלקו האמוראים כמה צריך להיות רוחב האיציטבא שעושה. רב יוסף אמר: טפח. אביי אמר: ארבעה. והגמרא בפירושו השני מסביר טעמי שיטתם כך: רב יוסף סבר, שקורה משום היכר, וברגע שהגביה מתחת לקורה די בזה, שהרי הקורה ניכרת בכניסה למבוי, למשתמשים תחתיה. ואביי סבר שקורה משום מחיצה. ורש"י כאן מפרש דבריו כך: **ומאן דלמנר ארבעה קסבר קורה - הממרת צמבוי טעמא משום שהקורה נחשבת כמחילה, דלמרינן חודה החילון של הקורה יורד וסותם המבוי, ונמצא שיש להמבוי ארבע מחיצות, ולאמרו רבנן, דצקורה שגבוהה טפי מעשרים אמה לא אמרינן הכלל של פי תקרה יורד וסותם, ואפילו שיתמעט החלל מעשרים אמה, על ידי שיגביה הקרקע, אינו מועיל, אם אין האיציטבא רחב לפחות ארבעה טפחים, והטעם, כיון דלא הוי מיעוט ארבעה, הוי קורה זה מחילה העשויה לפחות מארבעה טפחים, וקיימא לן ככל דוכתא דמחילה שאינה ראויה לארבעה לאו מחילה היא, דאין רשות היסוד לפחות מארבעה טפחים ואף על פי שמוקף מחילה של עשרה טפחים. וצגוזטרלות דחנייה בן עקביא נמי הכי אמרינן דאין מחילות אלא אם כן יש מוקף החלל ארבעה, צפרק כינד משתמפין (עירובין פו, ג) שאמר רבי חנניה בן עקביא שם, שהחכמים הקילו במים, שאם יש מעל המים גוזטרטא של ארבע על ארבע אמות, יכול לחקוק באמצע ארבע טפחים על ארבעה טפחים, ולמלאות מים דרך הנקב, ואפילו שאין לגוזטרטא מחיצות, מכל מקום נחשבת היא רשות היחיד כיון שרואים את העשרה טפחים שנשארו מסביב הנקב כאילו נכפפו, ונעשו מחיצה. נמצא שמוכח מדבריו שאין מחיצות אלא אם יש בתוך החלל ארבעה טפחים, שאם לא כן גם בגוזטרטא שפחותה מדי' על ד' אמות, ניתן לחקוק ולמלאות דרכה מים.**

² כך פירוש גם הראב"ד. מובא ברשב"א. וראוי להביא כאן את דברי הקרן אורה על הסוגיא כאן, דבתוך דבריו אפשר ליישב קצת את קושית רבינו, וז"ל: ויש לדקדק בהא דאמר הש"ס דפליגי בקורה אי משום מחיצה או משום היכר, ומאן דאמר בד' ס"ל משום מחיצה, ופירש רש"י ז"ל, דס"ל דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם למעלה מכ', אם כן לפי זה מאי מהני אמלתרא בגובה, בשלמא אי משום היכרא כי איכא אמלתרא הוי היכר, אלא אי משום דלא איירינן פי תקרה יורד וסותם למעלה מכ' מאי מהני אמלתרא. ועוד אפשר לומר דהא דאמרינן הכא קורה משום מחיצה היינו כרב דיליף מפתחו של היכל דלמעלה מכ' הוי פירצא, אלא דלפי זה לא הוי דומיא דקורה משום מחיצה או משום היכר דאמרינן לקמן במכילתין (י"ב ע"ב), דהתם קאי על עיקר תקנתא דקורה, ויותר נראה דזה שאמרו חכמים דלא אמרינן יורד וסותם למעלה מכ' היינו נמי משום דתקרה שהוא למעלה מכ' אמה דלא שלטא ביה עינא לא אמרינן יורד וסותם, ולפמ"ש"כ רש"י ז"ל בריש שמעתא דאפילו למאן דאמר משום מחיצה על כל פנים טעמא דעשרים אמה היינו משום הכירא, אם כן הוי מצי למימר דתרווייהו ס"ל משום מחיצה, ולומר סגי בטפח ולומר בעי ד' טפחים.

³ פירוש: שאביי הסובר שצריכים לעשות איציטבא של ארבעה טפחים, סובר שהקורה משום היכר, ומשום הכי אינו מועיל לעשות איציטבא רק טפח, משום שסובר 'שהיכר של מטה אינו כהיכר של מעלה'. ורב יוסף הסובר דסגי בטפח, סובר שהטעם הוא משום מחיצה, והרי יש מחיצות גמורות לכל המבוי, על כן, מועיל המיעוט של הטפח לאמר שיוורד וסותם. ולכאורה צריך בירור בסברת הדבר 'שהיכר של מטה אינו כהיכר של מעלה. ואפשר לומר, דכבר התרגלו הדרים במבוי להסתכל כלפי מעלה, לראות האם יש שם קורה להיכר, ובהיכר קטן על הקרקע לא ינתן לב שיש שם למעלה גם קורה, נמצא שלא הועיל כלום בזה שהגביה טפח [שהקורה עצמו אין מכירין כיון שהוא למעלה מעשרים אמות], אבל כשרחבו ארבעה, ניכרת שפיר ההיכר למטה, ובזה ינתן לב להקורה למטה, שהוא עכשיו פחות מעשרים אמות. ובאמת מצינו קצת סמך לדברי רבינו מפירוש הראב"ד (מובא בריטב"א, ובר"ן בתוספת ביאור) שגרס לעיל בגמרא לימא בהא קא מיפלגי, דמאן דאמר טפח, קסבר אסור להשתמש תחת הקורה, ומאן דאמר ארבעה קסבר מותר להשתמש תחת הקורה. למאן דאמר שמותר להשתמש תחת הקורה, סבר דעקר היכר מבוי לתחת הקורה הוא, הלכך אי לא מעט אלא טפח לא חזי לתשמיש וליכא היכירא, ומשום הכי מצריך ארבעה כדי שיהא ראוי לתשמיש. ומאן דאמר אסור להשתמש תחת הקורה סבירא ליה דהיכירא דמבוי לאו לתחת הקורה הוא אלא לשאר מבוי, הלכך בטפח בעלמא סגי דאפילו עביד טפי לא מצי לאשתמושי תחת הקורה. ע"כ. והנה אינו רחוק לומר שגם רבינו הראב"ד מפרש את דברי הגמרא כאן כמו רבינו, וארווח לן בזה, מה שנתקשו האחרונים (עי' גאון יעקב ד"ה ולהרב"א) לפי הראב"ד, אך יתפרש דברי הגמרא כאן 'דכו"ע מותר להשתמש תחת הקורה', דאיהו סברה נשתנה כאן כדי לאמר שלרב יוסף יסבור שמותר להשתמש תחת הקורה, אבל לפי דברי רבינו אתי שפיר, שרב יוסף סבר שקורה משום מחיצה, ואינו צריך להיכר כלל. ודו"ק.

א שטיקל שפת אמת

על הדף

מסכת עירובין - דף ו

בתוד"ה באן כו'. ועוד להמס הימס כנגד רניס כו'. (דף ו ב')

קצת קשה דכיון דלולי הבת קול דהלכה כבית הלל הוה אמינא דחריפי טפי עדיף, אם כן יש לומר נמי דר' אליעזר הוי חריף טפי, כמו שיצא הבת קול שהלכה כמותו בכל מקום.²
ואפשר דוקא בית שמאי במקום בית הלל דלא הוי יחיד נגד רבים כל כך, היו מסופקים דחריפי טפי מהני, אף על גב דבית הלל היו מרובין מבית שמאי, אבל לא ביחיד נגד רבים.³
או דכיון דכבר יצא בת קול דהלכה כבית הלל, הוכיח לן דרבים עדיף מחריפות:⁴

¹ הגמרא אומרת, שההלכה נקבעה כבית הלל על פי בת קול שיצאה מן השמים ואמרה שהלכה כמותם, והרוצה לעשות כבית שמאי, אינו יכול. ולפני שיצאה הבת קול, שעדיין לא הוכרעה ההלכה כבית הלל, אז מי שהיה רוצה לעשות כבית שמאי היה עושה. הרי שכיון הבת קול קבעה שהלכה כבית הלל ההלכה כך. והקשה התוס', דמאי שנא דלא קיימא לן כבת קול, אצל המעשה של ר' אליעזר בתנור של עכנאי (מס' בבא מציעא נט ב'), כדקיימא לן שם: תכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין, וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו, וטמאוהו. תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא. - מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משיגין בבית קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות. ומדוע לא פוסקים כר' אליעזר, הרי יצאה בת קול שהלכה כדבריו? ומתוך תוס' בתירוצו הראשון, דהתם לא יצאה בת קול אלא לכבודו דר' אליעזר, כמו שמצינו התם שר' אליעזר אמר: מן השמים יוכיחו, ויצתה בת קול, אבל הכא יצתה בת קול סתם פסוק כבית הלל. ועוד תירץ תוס' [ועל תירוצו זה קאי דברי רבינו], דהתם אצל ר' אליעזר היתה הבת קול כנגד רבים, והתורה אמרה אחרי רבים להטות, ולכן לא השיגו בבית קול, אבל הכא אדרבה בית הלל הוה רובא, וכל הטעם שהוצריכו בת קול היתה רק משום דבית שמאי הוה חריפי טפי, והיה ספק האם הלכה כבית הלל הרבים, או כבית שמאי החריפים, והכריעה הבת קול שהלכה כבית הלל - דהיינו הרבים.

² דברי רבינו צריך לי עיון, דמה ראי' הוא זו לומר משום שיצא הבת קול קמ"ל שר' אליעזר הוה חריף טפי, הא גם אצל בית הלל ובית שמאי היתה בת קול שההלכה כבית הלל, אף על גב דבית שמאי הוה חריפי טפי. ועוד אוסיף להקשות ממה שכתב רש"י בפירושו על מסכת אבות פרק ב' משנה ח' דאיתא שם: חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן הוא היה מונה שבחן רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה ורבי אלעזר בן ערך מעין המתגבר. וכתב שם רש"י: **מעין המתגבר. חריף ומחודד יותר מדאי. אבל רבי אליעזר לא היה חריף כמוהו וסיני ועוקר הרים סיני עדיף.** וגם מפשטות דברי המשנה, בור סיד שאינו מאבד טפה, משמע שהיה סיני, ולא עוקר הרים. אם כן מהכ"ת לומר שר' אליעזר חריף היה משאר חכמים שם. וכן כתב רבינו בעצמו שם על סוף המשנה שם, דפליגי התנאים: הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי אלעזר בכף שניה מכריע את כולם, כתב רבינו ז"ל: ובענין אי ר' אליעזר בן הורקנוס מכריע אי ר' אלעזר בן ערך, נראה שזה הפלוגתא דסיני ועוקר הרים הי מינייהו עדיף, וקיימא לן דסיני עדיף, עיי"ש. ומצוה ליישב.

³ כגון ר' אליעזר נגד שאר חכמים.

⁴ ובנותן טעם לשבח, להביא כאן את דברי רבינו בפירושו על המשנה באבות דר' אליעזר בן הורקנוס מכריע את כולם, וז"ל: וקצת קשה, דלפי זה למה פסקו בתנור של עכנאי כרוב, הלא הוא מכריע, ובאמת מן השמים הסכימו כך מפני שמכריע. ויש לומר דאחרי רבים להטות משמע אף שמטין דאם לא כן מה הטיה שייך.